

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA AİLƏ MÜBAHİSƏLƏRİ ÜZRƏ MEDIASIYA PROSESİ NƏTİCƏSİNDƏ ƏLDƏ EDİLMİŞ BARIŞIQ SAZIŞININ İCRASI İLƏ ƏLAQƏDAR PROBLEMLƏR VƏ HƏLLİ YOLLARI

GÜNAY ABASOVA¹

Annotasiya

Bu məqalədə müəllif Azərbaycanda məhkəmədən kənar mübahisələrin həlli yolu olan mediasiyanın ictimai münasibətlərdə rolunu, onun tənzimlənməsini, hüquqi boşluqları və ümumiyyətlə bu institutun səmərəliliyini təhlil etmişdir. Bu yazıda mediasiya prosesi nəticəsində əldə edilmiş barışıq sazişinin hüquqi əqd olaraq xüsusiyyətləri, onun məhkəmə icraatı zamanı əldə olunmuş barışıq sazişi və notariusda bağlanmış sazişlərlə oxşar və fərqləndirici cəhətləri də araşdırılmışdır. Müəllif belə qənaətə gəlmişdir ki, qanunvericilikdə mediasiya prosesində əldə edilmiş barışıq sazişi hərtərəfli tənzimlənmədiyi üçün, onun mahiyyəti və faydaları üzə çıxarılmamışdır. Halbuki, Azərbaycanda mediasiya insitutu bir növ məcburi qaydada implementasiya edildiyi səbəbindən, onun hüquq münasibətlərində möhkəm mövqeyi və hüquqi nəticələr yaratması gözlənilirdi. Təəssüf ki, bu gözləntilər həyata keçirilmədiyi üçün vətəndaşlar münbahisələrini yenə də məhkəmə yolu ilə həll etməyi daha üstün tuturlar. Məqalədə ailə mübahisələri üzrə sazişlərin könüllü icra edilməsində mövcud problemlər araşdırılmış və nəticədə aliment mübahisələrinə, ər-arvadın ümumi əmlakının bölgüsünə, uşaqların bir valideynlə xaricə getmələrinə dair mediasiya prosesində əldə edilmiş barışıq sazişlərinin hüquqi statusunu tənzimləyən qanunvericiliyə müvafiq dəyişikliklərin edilməsinə dair təkliflər verilmişdir. Təklif olunan dəyişikliklərin bir neçəsi Azərbaycanda boşanmış ailələrdə və yaxud valideyn öhdəliklərinin lazımınca yerinə yetirilməməsi üzündən uşaqların maddi sıxıntılarının qarşısının alınması, rifahının artırılması, aliment öhdəliyinin heç bir institusional əngəl olmadan həyata keçirilməsinə yönəlmişdir.

Açar sözlər: mediasiya, mediasiya prosesi nəticəsində əldə edilmiş mediasiya barışıq sazişi, mediator, əqd, əqdin etibarsızlığı, mübahisə predmeti, aliment, ər-arvadın əmlak bölgüsü, notariat hərəkətləri, elektron icra, könüllü icra, məcburi icra.

I. Giriş

01 iyul 2021-ci ildən etibarən Azərbaycanın ailə münasibətlərində yaranan mübahisələrin məhkəmədən kənar, alternativ həlli üsulu olaraq məcburi mediasiya institutu sırası vətəndaşlar, cəmiyyət və hüquqşünaslar tərəfindən birmənalı qarşılanmadı. Bir tərəfdən, mediasiyanın həqiqi işlək və insan hüquqlarının həyata keçirilməsində səmərəli mexanizminin olmasına inanan vəkillər, hüquqşünaslar, digər tərəfdən isə, heç bir mübahisənin “məhkəmə qapısından” keçmədən həll olunmasına inanmayan və yeni instituta güvənməyən hüquqşünaslar dayanmışdılar.

İlk öncə mediasiyanın hüquqi təbiətini, xüsusiyyətlərini diqqətinizə çatdırmaq istərdik. Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatının müəyyən etdiyi kimi, mediasiya maraqlar əsasında aparılan prosesdir (“an interest-based procedure”) [11]. Yəni bu prosesdə əsas faktlar, kimin haqlı və yahaqsız olması deyil, tərəflərin maraqları və istəkləri rəhbər tutulur. Nəticədə isə tərəflər üçün ədalətli hesab edilən barışıq sazişi əldə olunur və yaxud mediasiya prosesi nəticəsində razılığa gəlmək mümkün olmadığı təqdirdə mübahisə məhkəmə yolu ilə həll edilir.

Mediasiyanın köməyi ilə mübahisənin həlli zamanı əldə olunmuş razılıqlar, bir qayda olaraq, daha uzunömürlü olur, hadisələrin real vəziyyətinə, tərəflərin istəyinə daha uyğundur, bu da onların həyata keçirilməsini qarşılıqlı qəbul edilən və təbii addım kimi səciyyələndirilir [6, s. 4].

II. Barışıq sazişi və mahiyyəti

Barışıq sazişi (bundan sonra – “mediasiya barışıq sazişi”) mübahisə Tərəflərinin istəklərinə, mənafələrinə uyğun müəyyən olunmuş mediasiya prosesi nəticəsində əldə edilmiş uğurlu mediasiyanın

¹ Tədqiqatçı; Hüquq və İnsan Haqları İnstitutu / g.abasova@inbox.ru

nəticəsidir. Mediasiya barışıq sazişi mediatorun vasitəçiliyi ilə, əsasən, 30 gün ərzində konfidensial şəkildə aparılan, mediasiya sessiyaları vasitəsilə həyata keçirilən, sessiyalar isə Tərəflərin birgə iştirakı ilə və yaxud təkbətək görüşlərlə aparılan bir prosesdir [11]. Mediasiya sessiyalarının məxfi aparılma qaydası onda ifadə olunur ki, onlar protokollaşdırılmır və aparılan dialoqlar, izahatlar heç bir kağız və ya elektron daşıyıcıda qeyd edilmir, sessiya zamanı əldə olunmuş məlumatlar barədə mediator heç yerdə açıqlama, izahat verə bilmir, Tərəflər isə onları gələcəkdə ehtimal olunan məhkəmə icraatı zamanı sübut və istinad kimi istifadə edə bilməzlər. Bundan əlavə, mediasiyanın konfidensiallığının pozulmasına görə inzibati məsuliyyət müəyyən olunmuşdur. Belə ki, Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin [4] (bundan sonra – İXM) 602-2.3-cü maddəsinə əsasən, mediasiya iştirakçıları və mediasiyada iştirak edən digər şəxslər tərəfindən “Mediasiya haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda nəzərdə tutulmuş konfidensiallıqla bağlı qaydaların pozulmasına görə fiziki şəxslər səkkiz yüz manat məbləğində, vəzifəli şəxslər min beş yüz manat məbləğində, hüquqi şəxslər üç min manat məbləğində cərimə edilir [7].

Mediasiya barışıq sazişi konfidensiallıq prinsipinə cavab verməsindən başqa, mülki hüquqi əqd olaraq etibarlı olmalı və aşağıdakı xüsusiyyətləri özündə ehtiva etməlidir:

- O, səlahiyyətli mediator tərəfindən təsdiq edilməlidir. Mediator – mediasiya işini tərəflərlə bağlanmış xidmət müqaviləsi əsasında aparmaq və mediasiya barışıq sazişini imzalamaq səlahiyyəti olan fiziki şəxs olmalıdır. Yəni adı mediatorlar reyestrində olmalı, məhz ailə, əmək və ya kommersiya işini aparmaq üçün müvafiq sertifikatla təsdiq edilən ixtisasa malik olmalı və sazişin bağlandığı an fiziki və psixoloji sağlam olmalıdır. (Bu qaydaya riayət olunmaması, nəinki mediasiya barışıq sazişinin etibarsızlığına gətirib çıxara bilər, hətta mediator və mediasiya təşkilatı üçün inzibati məsuliyyətin yaranmasına səbəb ola bilər (bax: İXM-nin 602-2.1 maddəsi)

- Mediasiya barışıq sazişini imzalayan şəxslər tam fiziki qabiliyyətli şəxslər olmalı, öz iradələrini azad şəkildə, heç bir məcburiyyət, təsir altında olmadan ifadə etməlidirlər. Mediator mediasiya barışıq sazişini bağlayan tərəflərin psixoloji durumunu zəhəri görünüş və davranışları ilə qiymətləndirir.

- Mediasiya barışıq sazişi mülki hüquqi əqd olduğu üçün əqdlərin etibarlılığına dair bütün şərtlərə cavab verməlidir. İlk öncə, mediasiya barışıq sazişi Azərbaycan mülki, ailə, əmək və sair qanunvericiliyinə uyğun olmalıdır. Məsələn, ər-arvad arasında nifrət və qərəz əsasında bağlanan sazişə əsasən, xanımın ata tərəfindən verilən uşağın saxlanması üçün alimentdən imtina etməsi və bunun müqabilində atalıq hüquqlarından məhrum edilməsinə dair şərtini (ata buna razı olmasına baxmayaraq) mediator təsdiq edə bilməz. Çünki Azərbaycan ailə qanunvericiliyinə əsasən, valideynlik hüquqlarından məhrum edilmə yalnız məhkəmənin qərarı ilə həyata keçirilə bilər.

- Azərbaycan Respublikası Mediasiya haqqında Qanunun 33-cü maddəsinə əsasən, mediasiya barışıq sazişi yazılı formada tərtib edilir və tərəflərin (və yaxud bu sazişi imzalamağa səlahiyyətli olan şəxslərin), mediatorun imzası və möhürü ilə təsdiqlənir. Burada mediator tərəflərin nümayəndələrinin səlahiyyətlərini təsdiq edən etibarnaməsini dəqiq yoxlamalı və işə buraxmalıdır. Hüquqi şəxslərin mediasiya barışıq sazişinin təsdiq etmə şəkli – səlahiyyətli şəxsin imza etməsi və möhürün vurulmasıdır. Azərbaycanda mediasiya haqqında normativ hüquqi aktlarda birbaşa bu qayda müəyyən olunmasa da, analogiya prinsipilə belə nəticəyə gəlmək olar ki, hüquqi şəxslərin təsdiq etdiyi mediasiya barışıq sazişi onun möhürü ilə də təsdiqlənməlidir. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 73.4-cü maddəsinə əsasən, hüquqi şəxs adından etibarnamə onun rəhbərinin və ya təsis sənədlərinə əsasən buna səlahiyyəti olan digər şəxsin imzası ilə həmin hüquqi şəxsin möhürü vurulmaqla verilir [3]. Yəni hüquqi şəxsin adından həyata keçirilən mülki əqd səlahiyyətli şəxsin imzası və möhürü ilə təsdiq edilir. Bu səbəbdən hesab edirik ki, Azərbaycan mediasiya qanunvericiliyində hüquqi şəxslərin bağladığı mediasiya barışıq sazişi möhür vurulması şərti müəyyən olunmamasına baxmayaraq, bu saziş möhürlə və səlahiyyətli şəxsin imzası ilə təsdiq olunmalıdır.

Mediasiya barışıq sazişində standart məlumatlarla bərabər barışıq sazişinə xas olan aşağıdakı məlumatlar da göstərilməlidir:

- mübahisənin predmeti;

- mübahisənin həlli istiqamətində tərəflərin qəbul etdiyi şərtlər, həmin şərtlərin yerinə yetirilməsinin üsul və müddətləri;
- barışıq sazişinin şərtlərinin icra edilməməsinin və ya düzgün icra edilməməsinin nəticələri;
- Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinə, bu Qanuna və digər normativ hüquqi aktlara uyğun olaraq başqa şərtlər.

Mediasiya barışıq sazişinin Azərbaycan qanunvericiliyində rolunu və yerini daha dəqiq təhlil etmək üçün onun notariusda bağlanmış barışıq sazişilə və məhkəmə prosesi zamanı əldə olunmuş barışıq sazişilə müqayisə və təhlil edilməsini zəruri hesab edirik.

Notariusda əldə olunan barışıq sazişlərinin xüsusiyyətləri:

I. Mübahisə edən Tərəflər notariusdan kənar yerdə danışıqları aparıb, hazır barışıq layihəsilə ona müraciət edirlər. Notarius barışıq sazişin qanuniliyini yoxlayır və tərəflərin şəxsiyyətini müəyyən edərək sazişi təsdiq edir.

II. Notariusda bağlanmış borcun ödənilməsinə və yaxud alimentə dair sazişlər icra edilmədiyi təqdirdə, onun notariusun icra qeyd ilə məcburi icra edilməsi yolu vardır, yəni məhkəmə mərhələsinə keçmədən bu əqdlər möhkəm hüquqi qüvvəyə malikdir.

III. Qanunvericiliyin təhlili

Belə ki, “Notariat hərəkətlərinin aparılması haqqında Təlimat”ın 161-ci bəndinə əsasən, borclunun olduğu yer üzrə notarius borcludan pul məbləğlərini tutmaq və ya əmlakı (ipoteka predmeti istisna olmaqla) tələb edib almaq və ya bunun əvəzinə Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 529.8-ci maddəsinə əsasən, öhdəliyin icrası əvəzinə razılaşıdırılmış peşman haqqını almaq üçün “Notariat haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 76-cı maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq tələbkər tərəfindən borcluya bildiriş göndərildikdə və öhdəlik bildirişin verildiyi müddətdə icra edilmədikdə, borcu müəyyən edən sənədlərdə 1 (bir) iş günü müddətində icra qeydi aparır və icra olunması üçün “Elektron notariat” informasiya sistemi vasitəsilə “Elektron icra” informasiya sisteminə göndərir.

“İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası 27.12.2001-ci il tarixli Qanunun 6-cı maddəsinə əsasən, alimentlərin ödənilməsi barədə notariat qaydasında təsdiq edilmiş sazişlər və notariusun icra qeydləri icra sənədi hesab edilir və buna görə də həmin sənədlər icraçılar tərəfindən icra edilir. Yəni alimentin ödənilməsinə dair əqd məhkəmə xərcləri və məhkəmə prosesinə sərf olunan zaman itkisini yaşamadan tez zamanda icra olunması mexanizmi qanunvericilikdə təsbit edilmişdir.

Bundan fərqli olaraq, alimentə dair mediasiya barışıq sazişlərinin məcburi icra edilməsi üçün vətəndaş məhkəmədə xüsusi icraat qaydasında ərizə ilə müraciət etməli, 100 AZN məbləğində dövlət rüsumunu ödəməli və hüquqi müşayiətin ödənilməsi üçün xərc çəkməli olur. Qeyd olunan məsrəfləri ödəyə bilməyən tələbkər tərəf məhkəməyə müraciət etməyi təxirə salır və bu vəziyyət saxlanılma xərclərinə ehtiyacı olan uşaqların uzun müddət alimentdən məhrum edilməsinə gətirib çıxarır. Nəticədə vətəndaşlar arasında alimentin ödənilməsinə dair mediasiya barışıq sazişinin bağlanılmasının səmərəsizliyi və bu mübahisənin dövlət rüsumu ödəmədən iddia icraatı qaydasında məhkəmə yolu ilə həll olunmasının daha sərfəli olması haqda qənaətə gətirib çıxarır. Odur ki, aliment öhdəliyinə dair mediasiya barışıq sazişinin qısa zamanda məcburi icra edilməsi üçün onun icra sənədlərinə daxil edilməsini məqsədmüvafiq hesab edirik.

Məhkəmədə əldə olunmuş barışıq sazişlərinə gəldikdə isə, ilk öncə qeyd etmək lazımdır ki, bu növ sazişlər vəkillərin söylərinin nəticəsində baş tutur və adətən, tərəflərin istəklərinə deyil, işin müsbət perspektivlərindən irəli gələrək, vəkillərin təsiri altında əldə olunur.

Mediasiya barışıq sazişinin məhkəmə icraatı zamanı əldə olunmuş barışıq sazişində oxşar və fərqləndirici cəhətlərini araşdırarkən aşağıdakı məsələlər müəyyən olunmuşdur:

Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra MPM) 52.3-cü maddəsinə əsasən, Tərəflər məhkəmə işini bilavasitə özləri, yaxud mediasiya vasitəsilə barışıq sazişi bağlamaqla qurtara bilirlər.

MPM-nin 52.5-ci maddəsinə əsasən, tərəflərin barışıq sazişi qanuna zidd olarsa və ya hər hansı bir şəxsin hüquqlarını və qanunla qorunan mənafeyini pozarsa, məhkəmə belə hərəkətləri qəbul etmir. Belə hallarda məhkəmə, mübahisəyə mahiyyəti üzrə baxır.

Lakin MPM-nin 191.2-1-ci maddəsinə əsasən, “Tərəflər arasında mübahisə mediasiya vasitəsilə həll edildikdə, barışıq sazişitəqdim olunur. Tərəflər barışıq sazişini təsdiq etdikdə məhkəmə bu barədə qərardad çıxararaq, bu qərardadla eyni zamanda iş üzrə icraata xitam verir. Məhkəmə tərəfindən təsdiq edilən barışıq sazişinin şərtləri qərardadda göstərilməlidir”.

İlk baxışda mediasiya vasitəsilə əldə olunan barışıq sazişilə məhkəmədə əldə olunan barışıq sazişi eyni hüquqi qüvvəyə malik olur və eyni hüquqi nəticələrə səbəb olur. Yəni mediasiya barışıq sazişinin şərtləri məhkəmə qərardadında öz əksini tapır. Lakin fərq ondan ibarətdir ki, məhkəmə barışıq sazişinin (MPM-in 52.5-ci maddəsinə əsasən) qanuniliyini sual altına qoyaraq təsdiq etməyə bilər və məhkəmə icraatına davam edə bilər. Lakin məhkəmənin mediasiya barışıq sazişini təsdiq etməmək səlahiyyəti xüsusi göstərilməmişdir, çünki onu təsdiq edib, icraata xitam verməlidir. Bu o deməkdir ki, mediasiya barışıq sazişi dolaylı yolla qanunsuz olsa belə, hüquqi cəhətdən onun yalnız etibarsız hesab edilməsi haqqında iddia qaldırılmaqla ləğv edilə bilər. Məhkəmə isə mediasiya barışıq sazişini etibarsız hesab edilməsi məsələsini öz təşəbbüsü ilə qaldıra bilməz, yalnız tərəf bu məsələni qaldıra bilər. Beləliklə, mediasiya barışıq sazişi mediator tərəfindən təsdiq olunduğu üçün, onun qanuniliyi məhkəmə tərəfindən apriori qəbul edilir və onun hüquqi nəticəsi olaraq məhkəmə icraatına xitam verilir.

Burada belə bir sual yaranır ki, əgər məhkəmə icraatında mediasiya barışıq sazişi hüquqi fakt olaraq tanınırsa və onun qanuniliyi şübhə doğurmursa, niyə qanunvericilik mediasiya barışıq sazişini icra sənədi kimi qəbul etməyib, onun birbaşa icraya yönəldilməsi imkanını yaratmamışdır? Təəssüf ki qanunvericilikdə mediasiya barışıq sazişinin hüquqi mahiyyətinə və çəkisinə ikili münasibət aydın şəkildə təzahür edilir.

Bu hal, öz növbəsində, hüquqi müəyyənlik prinsipinin pozulmasına gətirib çıxarır. Belə ki, hüquqi müəyyənlik prinsipi hüququn aliliyinin əsas xüsusiyyətlərindən biri kimi çıxış edir. Hər bir qanunun və ya onun hər hansı bir müddəasının hüquqi müəyyənlik prinsipinə cavab verməsi olduqca vacibdir. Bunun təmin edilməsi üçün hüquq normaları birmənalı və aydın olmalıdır. Bu isə öz növbəsində, hər kəsə onun hüquq və azadlıqlarının müdafiə olunacağına, hüquq tətbiq edən hərəkətlərinin isə proqnozlaşdırıla bilən olacağına əminlik verməlidir (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumunun N.Əbilovun şikayəti üzrə 13 iyun 2008-ci il tarixli; “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 373.2 və 384.0.4-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair” 3 iyun 2013-cü il tarixli qərarı).

IV. Mediasiya barışıq sazişinin könüllü və məcburi icrası

Mediasiya barışıq sazişi, əgər sazişdə ayrı şərt nəzərdə tutulmayıbsa, imzalandığı gündən tərəflər üçün məcburi xarakter daşıyır. Barışıq sazişində tərəflər arasında ayrı müddət müəyyən edilməyibsə, barışıq sazişi imzalandığı gündən 10 gün müddətində könüllü şəkildə icra olunmalıdır (29 mart 2019-cu il tarixli Azərbaycan Respublikasının Mediasiya haqqında Qanununun 34.1-ci maddəsi).

Tərəflər mediasiya barışıq sazişində onun icra müddətini uzada və ya qısalda bilər, həmçinin onun icra edilmə üsulunu müəyyən edə bilər. Mediasiya prosesi könüllü olduğu üçün müəyyən mərhələlər keçdikdən sonra tərəflərin əldə etdikləri mediasiya barışıq sazişi könüllü qaydada icra edilməlidir.

Mediasiya haqqında Qanunun 34.2-ci maddəsinə əsasən, barışıq sazişinin könüllü icrasından boyun qaçırma Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə uyğun olaraq barışıq sazişində müəyyən olunan məsuliyyətə səbəb olur [7].

Əgər barışıq sazişinin könüllü icrasından imtina olunsaydı, tərəf (o cümlədən məhkəmə baxışında olan işlər üzrə tərəf) barışıq sazişinin məcburi icrası üçün məhkəməyə müraciət edə bilər (Mediasiya haqqında Qanunun 34.3-cü maddəsinə əsasən) və xüsusi icraat qaydasında ərizə ilə, 100 manat həcmində dövlət rüsumu ödəməklə, mediasiya barışıq sazişini icraya yönəldə bilər.

Ailə məsələlərinə dair mediasiya haqqında 02 yanvar 1998-ci il tarixli №R (98)1 sayılı Avropa Şurası Nazirlər Kabinetinin Təvsiyəsinin 4-cü bəndinə əsasən, dövlətlər mediasiya vasitəsilə əldə olunmuş razılıqların hüquqi və digər səlahiyyətli orqanlar tərəfindən təsdiq edilməsinə səy göstərməli və milli qanunvericiliyə uyğun olaraq, həmin razılıqların icra edilməsi üçün mexanizmləri təmin etməlidirlər [2].

Təəssüf ki, ailə mübahisələri üzrə mediasiya barışıq sazişinin könüllü icra edilməsində qanunvericilikdə institusional əngəllər mövcuddur və buna dəlalət edən aşağıdakı misalları diqqətinizə çatdırmaq istərdik.

Belə ki, ər-arvadın ümumi əmlakının bölgüsü haqqında mediasiya barışıq sazişi hüquqi fakt olaraq, mülkiyyət hüquqlarının yaranması üçün qanunverici üçün əsas hesab edilmir. Buna hüquqi səbəb isə, daşınmaz əmlak hüquqlarını qeydiyyatı alan orqanın mediasiya barışıq sazişini hüquqi nəticələrə əsas olan sənəd kimi tanımasıdır. Daşınmaz əmlakın dövlət reyestri haqqında 29 iyun 2004-cü il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.0.3-cü maddəsinə görə, mülkiyyət hüququnun qeydiyyatı üçün ya notarial qaydada təsdiq olunmuş bağışlama müqaviləsi, ya ər-arvadın ümumi əmlakındakı paya mülkiyyət hüququ haqqında şəhadətnamə və yaxud əmlak bölgüsü haqqında məhkəmə qətnaməsi təqdim edilməlidir [8]. Bu hal, barışıq əldə olunması üçün zaman və pul qənaəti məqsədilə vətəndaşların mediasiya vasitəsilə mübahisənin həll etmə ideyasına ziddir və mediasiya institutu nüfuzuna böyük ziyan vurmuş olur. Çünki ər-arvadın əmlak bölgüsünə dair mediasiya barışıq sazişini bağlayandan sonra vətəndaşlar notariusda təkrar öz iradələrini ifadə etməli olur, notarial xərclər çəkərək bağışlama müqaviləsi bağlamalı olur və yaxud ər-arvadın ümumi əmlakındakı paya mülkiyyət hüququ haqqında şəhadətnamə almalı olurlar. Vətəndaşların haqlı etirazını nəzərə alaraq, qeyd etməliyik ki, mediasiya institutunun səmərəliliyinin artırılması məqsədilə mediasiya barışıq sazişilə əldə olunan hüququn rəsmiləşdirilməsində dövlət müvafiq qanunvericiliyi təkmilləşdirərək, mövcud hüquqi boşluqları aradan qaldırmalıdır.

Ailə mediasiyasında digər problem uşağın bir valideynlə xarici ölkəyə səfər etməsinə dair mediasiya barışıq sazişinin könüllü icrası ilə əlaqədar yaranır. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Mıqrasiya Məcəlləsinin 11.2-ci maddəsində müəyyən olunmuşdur ki, yetkinlik yaşına çatmayan vətəndaş ölkədən valideynlərinin biri ilə getdikdə digər valideynin notariat qaydasında təsdiq edilmiş razılığı tələb olunur [9]. Bu qanunun dispozişiyasına “mediasiya prosesi nəticəsində əldə edilmiş barışıq sazişi” anlayışı salınmadığına görə vətəndaşlar sazişi bağlayandan sonra notariusda gedib, təkrar iradələrini ərizə vasitəsilə ifadə edir və bunun üçün də təkrar maliyyə məsrəfləri - çəkməli olurlar. Burada bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, uşağın ölkədən çıxarılmasını tənzimləyən mediasiya barışıq sazişi hüquqi cəhətdən daha məhkəmə sənəddir, onun ləğv edilməsi yalnız iki tərəfin iştirakı ilə həyata keçirilir. Halbuki, notariusda təsdiq edilmiş ərizə birtərəfli əqd olduğu üçün valideyn öz iradə ifadəsini sonradan dəyişərək birtərəfli qaydada ərizəni ləğv edə bilər.

Bu məsələ ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin mövqeyini diqqətinizə çatdırmaq istərdik: “Uşaqların ölkədən getməsinə icazənin verilməsi ilə əlaqədar valideynlər arasında yaranan mübahisələr üzrə qanunvericiliyin məhkəmələr tərəfindən tətbiqi təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 13 sayılı 24 dekabr 2021-ci il tarixli Qərarında qeyd edilmişdir ki, “həmin valideynin təqdim etdiyi notarial qaydada təsdiq edilmiş ərizəsini hüququndan sui-istifadə etməklə sonradan ləğv etmə imkanının olması qarşı tərəfi müdafiəsiz qoymaqla, hüquqlarının pozulması ilə nəticələnə bilər. Bu baxımdan, mübahisəyə məhkəmə icraatında baxıldığı vaxt müvafiq razılığı əks etdirən ərizənin təqdim edilməsi mahiyyət etibarilə iddianın tam və yaxud qismən etiraf edilməsi kimi qiymətləndirilməlidir” [10].

Beləliklə, uşaqların ölkədən getməsinə icazənin verilməsi ilə əlaqədar valideynlər arasında bağlanan mediasiya barışıq sazişinin bir əqd olaraq mıqrasiya qanunvericiliyə salınmasına böyük ehtiyac vardır və bu hüquqi boşluğu aradan qaldırmaqla qanunverici mediasiya institutunun səmərəliliyini daha da artırmış olardı.

Ailə mübahisələri üzrə mediasiya barışıq sazişlərinin könüllü icrası ilə əlaqədar digər problem, alimentin ödənilməsi ilə əlaqəli yaranır. Belə ki, təcrübədə alimentin işçinin gəlirindən tutulmasına dair mediasiya barışıq sazişini borclu tərəf öz iş yerinə təqdim etdikdə işəgötürən Azərbaycan

Respublikası Əmək Məcəlləsinin 175-ci maddəsini rəhbər tutaraq, onu icra etməkdən imtina edir [5]. Bu hüquq normasında aliment işinin öz ərizəsilə və yaxud məhkəmə qətnaməsilə tutulması qaydası müəyyən edilmiş, onun mediasiya barışıq sazişinə əsasən tutulması qaydası birbaşa göstərilməmişdir. Halbuki, işgötürən analogiya prinsipinə əsasən, işçinin ərizəsinə əsasən, onun gəlirindən alimenti tuta bilər. Onu da qeyd etməliyik ki, Dövlət Əmək Müfəttişliyi Xidmətinin də rəsmi mövqeyi ondan ibarətdir ki, əmək qanunvericiliyinə mediasiya ilə əlaqədar müvafiq dəyişikliklər edilməyi üçün yalnız məhkəmə qətnaməsi əsasında işçinin gəlirindən alimentin tutulması mümkündür.

V. Nəticə

Yuxarıda göstərilənlərə əsasən, ailə işləri üzrə mediasiya barışıq sazişinin hüquqi fakt olaraq tanınması və tərəflər üçün hüquqi nəticələrin yaranması üçün aşağıdakı normativ-hüquqi aktlara dəyişiklik edilməsini təklif edirik:

1. Daşınmaz əmlakın dövlət reyestri haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.0.3-cü maddəsinə hüquqların dövlət qeydiyyatı üçün əsaslar sırasına “mediasiya prosesi nəticəsində əldə edilmiş mediasiya barışıq sazişi” ifadəsinin əlavə edilməsini;

2. Azərbaycan Respublikası Miqrasiya Məcəlləsinin 11.2-ci maddəsinin birinci cümləsi olan: “...Yetkinlik yaşına çatmayan vətəndaş ölkədən valideynlərinin biri ilə getdikdə digər valideynin notariat qaydasında təsdiq edilmiş razılığı...” sözlərindən sonra “və yaxud mediasiya prosesi nəticəsində əldə edilmiş mediasiya barışıq sazişi” sözlərinin əlavə edilməsini; həmin maddənin ikinci cümləsi olan: “...Yetkinlik yaşına çatmayan vətəndaş ölkədən tək getdikdə valideynlərinin bu barədə notariat qaydasında təsdiq edilmiş razılığı...” sözündən sonra “və yaxud mediasiya prosesi nəticəsində əldə edilmiş mediasiya barışıq sazişi” sözlərinin əlavə edilməsini;

3. “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunun 6-cı maddəsinə “mediasiya prosesi nəticəsində əldə edilmiş aliment öhdəliyi üzrə mediasiya barışıq sazişi” ifadəsinin icra sənədi olaraq əlavə edilməsini;

4. Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 175.1-ci maddəsinə “mediasiya prosesi nəticəsində əldə edilmiş mediasiya barışıq sazişi” ifadəsinin əlavə edilməsini.

REFERENCES (ƏDƏBİYYAT):

1. Abdullayev N.Y. Mediation (alternative dispute resolution). Baku, 2009 (in Azerbaijani / *Abdullayev N.Y. Mediasiya (mübahisələrin məhkəmədən kənar alternativ həlli üsulu kimi)*. Baku, 2009).
2. Recommendation No. R (98)1 on family mediation by the Council of Europe, 02.01.1998. URL: <https://www.refworld.org.ru/pdfid/55c478324.pdf> (last access 13.12.2023).
3. The Civil Code of the Republic of Azerbaijan (in Azerbaijani / *Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsi*). URL: <https://e-qanun.az/framework/46944> (last access 15.12.2023).
4. The Code of Administrative Offences (in Azerbaijani / *Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsi*). URL: <https://e-qanun.az/framework/46960> (last access 14.12.2023).
5. The Labour Code of Azerbaijan (in Azerbaijani / *Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsi*). URL: <https://e-qanun.az/framework/46943> (last access 18.12.2023).
6. The Law on Execution (in Azerbaijani / *Azərbaycan Respublikası İcra Haqqında Qanunu*). URL: <https://e-qanun.az/framework/1406> (last access 20.12.2023).
7. The Law on Mediation (in Azerbaijani / *Azərbaycan Respublikası Mediasiya haqqında Qanunu*). URL: <https://e-qanun.az/framework/41828> (last access 20.12.2023).
8. The Law on the State Registration of the Real Estate (in Azerbaijani / *Daşınmaz əmlakın dövlət reyestri haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunu*). URL: <https://e-qanun.az/framework/5456> (last access 08.12.2023).
9. The Migration Code (in Azerbaijani / *Azərbaycan Respublikası Miqrasiya Məcəlləsi*).

URL: <https://e-qanun.az/framework/46959> (last access 28.12.2023).

10. The Resolution N13 of the Supreme Court on the experience of applying the legislation by the courts on disputes between parents regarding the granting of permission for children to leave the country, 24.12.2021 (in Azerbaijani / “Uşaqların ölkədən getməsinə icazənin verilməsi ilə əlaqədar valideynlər arasında yaranan mübahisələr üzrə qanunvericiliyin məhkəmələr tərəfindən tətbiqi təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 13 sayılı 24 dekabr 2021-ci il tarixli Qərarı).

URL: <https://supremecourt.gov.az/az/media/xeberler/usaqlarin-olkeden-getmesine-icazenin-verilmesi-ile-elaqedar-valideynler-arasinda-yaranan-1384> (last access 16.12.2023).

11. What is mediation? WIPO.

URL: <https://www.wipo.int/amc/en/mediation/what-mediation.html> (last access 27.12.2023).

PROBLEMS AND SOLUTIONS RELATED TO THE IMPLEMENTATION OF THE CONCILIATION AGREEMENT OBTAINED AS A RESULT OF THE MEDIATION PROCESS ON FAMILY DISPUTES IN AZERBAIJAN

GUNAY ABASOVA¹

Abstract

In this article, the author analyzes the role of mediation as a way of out-of-court resolution of disputes, issues of legal regulation, legal gaps and the effectiveness of this institution in civil relations in Azerbaijan. This paper also discusses the features of a settlement agreement which is reached as a result of the mediation process as a legal agreement, its similarities and differences with the settlement agreement reached during court proceedings and agreements concluded before a notary. The author came to the conclusion that, since the settlement agreement reached during the mediation process is not fully regulated by law, its essence and advantages are not fully disclosed. However, due to the fact that the institution of mediation in Azerbaijan was implemented in a kind of mandatory manner, its strong position in legal relations and the creation of legal results were expected. Due to the failure to realize these expectations, citizens, unfortunately, still prefer to resolve their disputes in court. The article examines the existing problems of voluntary execution of agreements in family disputes and, as a result, it is proposed to make appropriate changes to the legislation regulating the legal status of mediation agreements reached during the mediation process in disputes about alimony, division of common property of spouses, as well as in disputes about the departure of children abroad with one parent. Some of the proposed changes are aimed at preventing the financial disadvantage of children in divorced families or due to improper fulfillment of parental obligations, improving their well-being, and implementing child support obligations without any institutional obstacles.

Keywords: *mediation, settlement agreement achieved in the mediation process, mediator, deal, invalidity of deal, subject of dispute, alimony, division of marital property, notarial actions, electronic execution, voluntary execution, forced execution.*

¹ Researcher at the Institute of Law and Human Rights / g.abasova@inbox.ru

ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ, СВЯЗАННЫЕ С РЕАЛИЗАЦИЕЙ ПРИМИРИТЕЛЬНОГО СОГЛАШЕНИЯ, ПОЛУЧЕННОГО В РЕЗУЛЬТАТЕ МЕДИАЦИОННОГО ПРОЦЕССА ПО СЕМЕЙНЫМ СПОРАМ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

ГЮНАЙ АБАСОВА¹

Резюме

В данной статье автор исследует роль медиации как способа внесудебного разрешения споров, вопросы правового регулирования, правовых пробелов и эффективность данного института в общественных отношениях Азербайджана. В данной рукописи также рассматриваются особенности мирового соглашения, достигнутого в результате медиативного процесса, как юридического соглашения, его сходства и различия с мировым соглашением, достигнутым в ходе судебного разбирательства, и соглашениями, заключёнными у нотариуса. Автор пришел к выводу, что, поскольку мировое соглашение, достигнутое в процессе медиации, всесторонне не урегулировано в законодательстве, его сущность и преимущества полностью не раскрыты. Однако в связи с тем, что институт медиации в Азербайджане был реализован своего рода в обязательном порядке, его сильная позиция в правоотношениях и создание правовых результатов были ожидаемы. Из-за не реализации данных ожиданий, граждане, к сожалению, по-прежнему предпочитают решать свои споры в суде. В статье рассматриваются существующие проблемы добровольного исполнения соглашений по семейным спорам и, как следствие, предлагается внести соответствующие изменения в законодательство, регулирующие правовой статус медиативных соглашений, достигнутых в процессе медиации по спорам об алиментах, разделе общего имущества супругов, а также по спорам о выезде детей за границу с одним родителем. Некоторые из предлагаемых изменений направлены на предотвращение материального неблагополучия детей в разведенных семьях или вследствие ненадлежащего исполнения родительских обязательств, повышение их благосостояния, реализацию алиментных обязательств без каких-либо институциональных препятствий.

Ключевые слова: медиация, мировое соглашение, достигнутое в результате медиативного процесса, медиатор, сделка, недействительность сделки, предмет спора, алименты, раздел имущества супругов, нотариальные действия, электронное исполнение, добровольное исполнение, принудительное исполнение.

Мəqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 20.01.2024

Çapa qəbul tarixi: 15.05.2024

¹ Юрист-исследователь «Института Права и Прав Человека» Публичного Юридического Лица / g.abasova@inbox.ru